

hek hing, dan hield dit in dat de boerderij moest worden verkocht.

We sluiten, traditiegetrouw, weer af met de vaste rubrieken: de bespreking van een boek, reacties op de vorige Wete, de activiteiten voor de komende maanden, enkele

interessante mededelingen en het overzicht van de nieuwe leden.

Veel leesplezier!

Leo Hollestelle

Himmelfahrt-kommando

Duitse krijgsgevangenen op Walcheren

Toen Walcheren in november 1944 was bevrijd, moest een gigantische hoeveelheid mijnen en ander oorlogstuig onschadelijk worden gemaakt. Aanvankelijk deden Engelse militairen (the Royal Engineers) dat, waarbij ze geholpen werden door burger-vrijwilligers. Hun taak beperkte zich tot het ruimen van mijnen in enkele dijken en wegen voor zover die van strategisch belang waren.

Het was echter duidelijk dat op Walcheren, na de drooglegging, een enorme klus wachtte. Daarbij kwam nog dat allerlei andere gebieden in Nederland de aandacht vroegen, terwijl deskundigen en benodigde middelen ontbraken.

Inzet

Bij de capitulatie van de Duitse troepen in mei 1945 te Wageningen werd bepaald dat Duitse gevangenen konden worden ingezet bij het ruimen van mijnenvelden, een vroege variant op het principe "de vervuiler betaalt".

Direct na de overgave werd uit Wehr-

macht pionierbataljons de brigade-Dräger samengesteld, vernoemd naar luitenant-kolonel Dräger, een ervaren genieofficier die tot de staf van het Duitse leger in Nederland had behoord. De totale sterkte van deze brigade bedroeg ongeveer 3.500 man. Onder commando van kapitein-ter-zee Donatz werden voor het ruimwerk ook manschappen van de voormalige *Kriegsmarine* ingezet. Zij werden hoofdzakelijk ondergebracht in Hoek van Holland en IJmuiden.

Dräger en zijn mannen waren eerst ten noorden van de grote rivieren werkzaam. Toen die klus eind 1945 was geklaard, werd de brigade grotendeels gerepareerd. Uit de achterblijvers en andere gevangenen werd het regiment-Katschta geformeerd. Dat bestond uit ongeveer duizend man en het kreeg tot taak Zuid-Nederland van mijnen te zuiveren. Vooruitlopend daarop waren in juli 1945 al Duitse krijgsgevangenen op Walcheren aangekomen. Zij behoorden tot het pionierbataljon 361 van brigade-Dräger dat in Middelburg,

Vlissingen en Oranjezon werd gelegerd. Op Walcheren zat ook al de 6de Compagnie Genietroepen (Nederlanders), waarvan het hoofdkwartier was gevestigd in gebouw De Gouden Poorte in de Wagenaarstraat te Middelburg. Deze compagnie had tot taak de werkzaamheden te organiseren en er toezicht op te houden.

van de bewoonde wereld. Bij het Gemeentelijk Slachthuis aan de Buitenhaven werden bunkers en tenten gebruikt voor de huisvesting. Het abattoir zelf diende als verblijf voor officieren en manschappen en als wachtlokaal. In een later stadium werden de tenten vervangen door barakken. In Oranjezon werden de gevangenen eerst gelegerd in tenten en later in nissenhutten. Omdat Walcheren in juli 1945 nog niet droog lag, konden de gevangenen in Middelburg niet aan de rand van de stad worden gebivakkeerd en moesten zij noodgedwongen in de stad worden gehuisvest. Dat gebeurde in de Nederlands-hervormde school aan de Zuidsingel. Daar was het “terug van weggeweest”, want dat gebouw was tijdens de bezetting ook al onderkomen voor de *Wehrmacht* geweest. Het Molenwater werd omgetoverd tot een gevangenkamp. Voor woon- en slaapverblijven én ziekenboeg werden nissenhutten gebouwd, terwijl rondom prikkeldraad werd aangebracht en schijnwerpers werden geplaatst.

De kampbewoners

Het aantal per kamp ondergebrachte personen lag tussen de honderdvijftig en tweehonderd. Dat aantal wisselde voortdurend door ziekenhuisopnames, overplaatsingen, ontsnappingen, overlijdens en repatriëring. Regelmatig vond aanvulling plaats vanuit Duitsland, België en uit andere kampen in ons land. Behalve legereenheden (pioniers) werden ook manschappen van de marine naar Walcheren gestuurd. Zij moesten havens en stranden van oorlogstuig zuiveren. Bij die marinemannen zaten duikers, springstofspecialisten en een vuurwerker voor het opruimen van bommen.

11. Okt. 1945

Nur für den Dienstgebrauch! **Geheim!**

Minensperrbeschreibung

1. Name der Mine: Nr. 32 "Hase"/100		2. Verlegt am: 22. Okt. 1945		3. Mine ist gestrichelt mit: 1-13 durch gelbes Gitter, durch blaues Gitter, durch blaues Gitter	
4. Ort und Lage der Mine: 100 m westlich von Mienenort 31		5. Feststellungsbeschreibung: Als L.F.P. (hervormde school) wurde das Mienenort 31 im Ort Mienenort 31... (Beschreibung des Mienenortes)			
6. Feld: I		7. Verlegung: durch Gitter		8. Beschreibung: 100 m westlich von Mienenort 31	
9. Aufzeichnung von: [Name]		10. Bemerkungen: [Handwritten notes]		11. Verantwortlich: [Name]	

(X) 13 NE / 40 G

Een 'Minensperrbeschreibung' van in 1943 aangelegde mijnen in het mijnenveld Hase. Deze beschrijvingen waren van groot nut bij het ruimen van de mijnen. (Archief Explosieven Opruimingsdienst)

De kampen

Om contacten en moeilijkheden met de burgerij te voorkomen werden de gevangenen zoveel mogelijk in de periferie ondergebracht. In Vlissingen lag het kamp ver

De krijgsgevangenen waren afkomstig uit heel Duitsland, maar inwoners van de Sovjetzone waren oververtegenwoordigd. Die verkozen vermoedelijk gevangenschap op Walcheren boven terugkeer naar de *Heimat*, bang als zij waren om in Russische handen te vallen. Het waren niet alleen Duitsers, in Middelburg zaten ook een Oostenrijker en enkele Sudetenduitsers. Over die laatsten is nog overleg gevoerd met de Tsjecho-Slowaakse reparatiëringsmissie.

Status

Op grond van de Conventie van Genève was het verboden om krijgsgevangenen mijnen te laten ruimen anders dan op basis van vrijwilligheid. Na de capitulatie van Duitsland kregen Duitse militairen van de Amerikanen en de Engelsen echter de DEF-status (= Disarmed Enemy Forces, ontwapende vijandelijke strijdkrachten). In strikt formele zin waren ze daardoor geen krijgsgevangenen meer en konden ze tot het ruimen van mijnen worden verplicht. Later ging men meer gebruik maken van vrijwilligers en werd ook een vorm van beloning ingevoerd.

In oktober 1945 droegen de Engelsen de verantwoording voor de Duitse gevangenen in ons land over aan de Nederlandse regering. In de loop van 1946 werd ook op hen de Conventie van Genève van toepassing verklaard en kreeg het internationale Rode Kruis toegang tot de kampen.

Bewakers

Direct na de overgave werden de Duitsers door Engelsen bewaakt, vanaf juli 1945 tot eind september door leden van the Palestinian Group of the Netherlands (Jewish Brigade) en daarna door het Nederlandse

2de Regiment Infanterie, dat op zijn beurt werd afgelost door de 6de Compagnie Technische Bewakingstroepen.

De bewakers moesten verhinderen dat de Duitsers vluchtten. Ontvluchtingen werden krijgstuftelijk bestraft. De discipline werd door de Duitse commandant naar Duits militair recht gehandhaafd. De straffen

Het kamp van de Duitse mijnopruimers op het Molenwater te Middelburg. Op de achtergrond de gasfabriek en de stadsschouwburg, ca. 1946. (Stichting Geschiedkundige Verzameling Explosieven Opruimingsdienst)

bestonden uit overplaatsing, arrest, niet verstrekken van sigaretten of overplaatsing naar een Engels kamp in België. De Nederlandse kampcommandant stond boven de Duitse en kon ook straffen opleggen.

De bewaking begeleidde de Duitsers naar, op en van het werk en moest zorgen voor discipline en orde. Ze mocht zich echter niet bemoeien met de interne Duitse aangelegenheden en zelfs niet met de uitvoering van het werk. Bevelen werden door eigen Duitse meerderen gegeven, en dat leidde wel eens tot misverstanden.

Het Nederlandse leger verkeerde nog in staat van wederopbouw. De bewakingsonderdelen vormden een ratjetoe: vrijwilli-

gers, reservisten, oud-leden van de ondergrondse, enzovoorts. In januari 1946 meldde een kapitein na een bezoek aan het 1ste en 2de Regiment Infanterie te Middelburg: "Discipline laat te wensen te over, exercitie gaat niet goed, kleding slecht, administratie een chaos en moreel laag." Het rapport was misschien wat gear-

De ligging van de mijnen in het mijnenveld Dromedar rondom Zoutelande. (Archief Explosieven Opruimingsdienst)

geerd, maar het is duidelijk dat er tekortkomingen waren.

Werkterrein

Tijdens de oorlog was Walcheren door de *Wehrmacht* rijkelijk van mijnenvelden voorzien. Alleen al rond Vlissingen lagen er zeven: Birke bij fort De Ruijter, Cypresse tussen het kanaal en de spoorlijn, Dachs bij Lammerenburg, Wurm bij Linker Reduit, Bär van de Buitenhaven tot fort De Ruijter, Leopard tussen Vlissingen en Koudekerke en Maus bij de Nolledijk. Het laatste was door het bombardement op de dijk in het

water komen te liggen en grotendeels weggespoeld.

Bij Zoutelande lag Dromedar, 3.500 meter lang en 300 meter breed, met daarin 3.227 personen- en 3.836 tankmijnen, verdeeld over twintig subvelden.

Ook in Biggekerke, Domburg, Grijskerke, Oostkapelle en Ritthem lagen mijnen. Je zou kunnen zeggen dat iedere inwoner van Walcheren zijn eigen mijn had. Sommige velden waren groot, andere klein. In Middelburg liep in de buurt van het Oud Arnemuidsvoetpad mijnenveld Eber over driehonderd meter, van de kanaaldijk naar de Veerse watergang. Toch lagen er in dat kleine gebied 374 mijnen. Samen met de vesten hadden die het binnendringen van de vijand in de binnenstad moeten verhinderen.

Tegen het einde van de oorlog waren ook nog in het wilde weg mijnen gelegd langs de Nieuwlandseweg, de Oude Havenpolder, de kanaaldijken tussen Vlissingen en Middelburg en de spoorlijn.

Van een gelegd veld werd vrijwel altijd een uitvoerig rapport opgemaakt met naam, ligging, markeringspunten, omschrijving, aantal en soort mijnen, enzovoorts. Na de oorlog kwam een deel van die beschrijvingen ter beschikking van de ruimers, maar op Walcheren hadden die er niet veel aan. Daar waren door de overstroming en bombardementen veel mijnen weggespoeld, ontploft of ondergeslibd. Op het strand lagen de mijnen soms onder een dikke laag opgewaaid zand.

Werkzaamheden

Vrijwel direct na aankomst van de Duitse krijgsgevangenen op Walcheren begon het ruimen in de omgeving van de Nolledijk en een gebied ten noordoosten van Vlissin-

gen. Voor het vervoer van de manschappen werden LCT's en DUKW's gebruikt. Na reveil en appèl gingen de mannen om negen uur onder bewaking naar hun werkplek, waar tot drie uur werd doorgewerkt. Geregeld kon men 's morgens en 's middags groepen haveloos geklede gevangenen van de Vlissingse Buitenhaven naar de Nollidijk zien sjokken om mijnen te gaan ruimen.

Vaak ontbraken markeringen en afzettingen van de velden en was het onbegonnen werk. Er zat meestal niets anders op dan het mijnenveld maar gewoon te betreden en dit met prikstokken (*prodden*) of detectoren af te zoeken.

Vooraf was er een bespreking tussen de Duitse en de Nederlandse commandant over de te volgen werkwijze, de inzet van materieel, explosieven, transport, ambulances en dergelijke.

Bij gekarteerde mijnenvelden ging de groepscommandant met een of twee man het veld in. Zij zochten het merkpunt op en merkten de mijnenrijen, waarna de ruimploeg het veld inging. De ruimers moesten rekening houden met verschillende soorten mijnen, tellermijnen, stockmijnen, potmijnen, mijnen van glas, hout, enzovoorts. Bovendien was ook de manier waarop ze gelegd waren, van belang.

De Duitsers kenden de soorten en legtechnieken. Zij behaalden bij het opruimen dan ook de beste resultaten.

Was eenmaal een mijn gevonden, dan werd in eerste instantie de ontsteker verwijderd. Daarna werden de mijnen verzameld en later tot ontploffing gebracht.

Dat veroorzaakte nogal eens overlast. Uit eigen ervaring weet ik dat men in 1945/46 nogal eens werd opgeschrikt door explosies. "Ze zijn aan het springen," hoorde je

dan zeggen. Op den duur regende het klachten. In maart 1946 stuurde de burge-meester van Grijskerke een telegram naar Defensie: heel Walcheren dreunde, huizen stonden te schudden, pas ingezette ramen gingen aan diggelen. Hij verzocht om maatregelen. Defensie antwoordde dat het niet altijd mogelijk was zodanig te rui-

Vlaggenparade in het kamp Oranjezon, voorjaar 1946. (Stichting Geschiedkundige Verzameling Explosieven Opruimingsdienst)

men dat overlast en schade werden voorkomen.

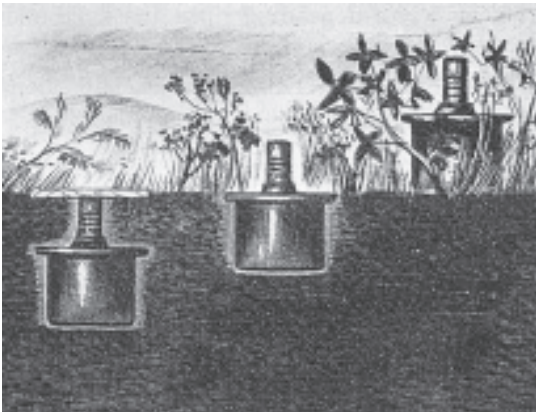
Voordat een veld werd vrijgegeven, werd het meestal nog een keer nagezocht en op verzoek van Landbouwherstel werd landbouwgrond eerst door de Duitsers omgeploegd.

Van ieder geruimd veld werd rapport opge maakt, waarbij het aantal gelegde en geruimde mijnen werd vergeleken. Van veld Frasquita bij Boudewijnskerke was bekend dat er 4.078 mijnen gelegd waren. Bij een eerste zoekactie waren er 3.710 onschadelijk gemaakt. Met Duitse *Gründlichkeit* werd nagegaan wat er met de ontbrekende 368 mijnen gebeurd kon zijn. Sommige waren niet gelegd omdat ze anders buiten de afzetting zouden vallen of omdat ter plaatse een sloot liep. Weer

andere waren door een bominslag ontploft of weggespoeld. De bevindingen werden in een rapport vermeld.

Er waren ook zogenaamde schijnmijnenvelden. Daar hoorden geen mijnen te liggen, maar ze werden voor de zekerheid toch afgezocht.

De Nederlandse Mijnopruimingsdienst

Drie verschillende manieren om een potmijn te plaatsen.

(MOD) liep soms tegen vreemde zaken aan. Op 13 september 1945 hadden de Duitsers veld Eber in Middelburg gezuiverd en zij hadden maar zeven (!) mijnen gevonden. Bij een tweede ruiming op 11 maart 1946 werden nog eens 207 mijnen gevonden. Dit tot groot ongenoegen van de MOD, die vond dat de Duitsers bij de eerste ruiming nalatig waren geweest. Volgens mij lag het anders. Bij de eerste ruiming kon de ruimploeg alleen werken op de dijk en het kanaaltalud. De rest van het veld stond onder water en kon pas na de drooglegging worden aangepakt, waarbij toen het restant werd gevonden. Geregeld stagneerde het werk: bij vorst als de grond te hard was om de mijnen eruit te halen, of door gebrek aan benzine, kle-

ding en ontstekingsmiddelen. In dat laatste geval werden bunkers afgezocht naar handgranaten waarmee de verzamelde mijnen tot ontploffing konden worden gebracht.

Levensgevaarlijk

Bij dit uiterst riskante werk lag de dood op de loer. Al in juli 1945 lieten drie Duitsers bij Souburg het leven, in maart 1946 sneuvelden *Obergefreiter* Tonn bij Oostkapelle en *Matrose* Kullack bij Zoutelande. Dit zijn maar enkelen. In heel Nederland kostte het mijnenruimen ongeveer tweehonderd Duitsers het leven en raakten enkele honderden gewond. De Duitsers noemden zichzelf *Himmelfahrtkommando*, vanwege de grote kans het werk met de dood te moeten bekopen.

Sommigen hadden puur geluk, zoals *Grenadier* Baumker. Hij moest op 18 januari 1946 aan de Koudekerkseweg bij Middelburg mijnen die aan Rommelasperges (palen) bevestigd waren, tot ontploffing brengen. Dat gebeurde met een honderdvijftig meter lange draad. Toen Baumker de draad aan de mijn bevestigd had en terugliep naar de ontsteker, gleed hij uit over de bevroren grond en kwam in aanraking met de draad, waardoor de mijn ontplofte. Baumker werd met scherfwonden naar het ziekenhuis overgebracht en geopereerd. Ook Nederlanders kwamen om. Dit gebeurde onder andere in Oostkapelle, Vlissingen en Nieuwland. In die laatste plaats verongelukte een Nederlandse soldaat bij het controleren van een krater waarin mijnen tot ontploffing waren gebracht. Toen de militair de kuil inspecteerde, ontplofte alsnog een daarin aanwezige mijn. Bij het ruimen waren hospitaalsoldaten en een ambulance aanwezig. Min of meer

ernstig gewonden werden meestal naar het ziekenhuis in Middelburg overgebracht, lichtgewonden naar de ziekenboeg van het kamp.

Niet alleen bij het ruimen gebeurden ongelukken, ook in het kampement deed zich wel eens iets voor. Op 20 december 1945 ontploften benzinedampen in het kamp Molenwater als gevolg van kortsluiting. Hierdoor liepen zeven Duitsers brandwonden op.

Het werken onder voortdurend gevaar was zenuwslopend. Om ongelukken te voorkomen en te 'ontstressen', waren enkele vrije dagen per maand ingelast, bestemd voor het wassen en verstellen van kleding maar ook voor minder gevaarlijk werk, zoals het opruimen van versperringen en het dichtgooien van loopgraven.

Er werd trouwens nog meer gedaan. In de haven van Vlissingen lag een schip vol mijnen dat door de gevangenen werd leeggehaald. Bunkers en munitie werden opgeblazen, wegen werden begaanbaar gemaakt en blindgangers werden opgeruimd. In Veere werd een baileybrug gebouwd en werden stenen en zand gelost. In Vlissingen legde men een nooddijk aan. Toen in januari 1946 de dijk bij Westkapelle dreigde door te breken, hebben zowel Nederlanders als Duitsers daar dag en nacht gezwogd.

Voor het ruimen van munitie werden de Duitsers op vrijwillige basis tijdelijk overgedragen aan de OBD, de Opruimings- en Bergingsdienst.

Voedsel en post

Voedsel werd verstrekt door het Engelse leger en later door het Nederlandse. Hoewel eten schaars was, mochten de gevangenen niet klagen. Volgens het internatio-

nale Rode Kruis voldeed het voedsel aan de normen voor gevangenen die zwaar werk moesten verrichten. Per man en per dag werd de volgende hoeveelheid verstrekt: 400 gram brood, 75 gram vlees, 40 gram worst, 15 gram margarine, 25 gram suiker, 30 gram melkpoeder, 450 gram aardappelen, 225 gram groente. Dit alles werd aangevuld met kleine hoeveelheden havermost, peper, mosterd, thee en fruit. In de regel waren er drie maaltijden per dag: 's morgens en 's avonds warm en tussen de middag op de werkplek een broodmaaltijd.

Verstrekking van Cadi-(Cantinedienst-)artikelen leverde wel eens problemen op.

Gevangenen onder de hoede van de landmacht kregen twintig sigaretten per week en maandelijks scheermesjes, scheerzeep en tandpasta. Voor de marinegevangenen gold dat aanvankelijk niet. Later konden voor hen deze artikelen met een speciale bon bij de Cadi van de landmacht in Bergen op Zoom worden aangevraagd.

Eenmaal per week mocht een brief naar huis worden geschreven. Deze regel werd ontdoken in die zin dat de gevangenen buiten de censuur om brieven naar huis stuurden. Die werden meegegeven met repatriërende gevangenen, via het aan de grens gelegen ziekenhuis in Süchteln en met Duitse schepen die tussen Hamburg en Nederland heen en weer voeren. Het postverkeer met de Sovjetzone van Duitsland vlotte niet; in juli 1946 waren op Walcheren vele Oost-Duitse gevangenen die nog geen brieven van thuis hadden ontvangen.

Ontsnappingen kwamen regelmatig voor, vooral uit de dicht bij Duitsland gelegen kampen in Noord-Brabant en Limburg. Op Walcheren bleef het tot enkele gevallen

beperkt. Op 9 januari 1946 keerden enkele gevangenen, die in Düsseldorf een auto moesten laten repareren, ondanks het gegeven erewoord niet in Middelburg terug. Op 4 april ontsnapte er een Duitser uit Oranjezon en acht dagen later nog twee. Ze werden bij Hoogerheide opgepakt en naar Walcheren teruggebracht.

Geestelijke verzorging

De geestelijke verzorging was aanvankelijk toevertrouwd aan Duitse legerpredikanten, maar vanaf maart 1946 aan pater Hoeke uit Rijssen en de gewezen Duitse vlootpredikant Fischer van de Evangelische Gemeente Rotterdam.

Zij bezochten het kamp om de vier weken en verzorgden een godsdienstoefening. In de tussenliggende weken namen plaatselijke geestelijken de zorg waar.

Deelname aan godsdienstoefeningen was vrijwillig, de opkomst was over het algemeen goed. 's Avonds werden voordrachten of discussiebijeenkomsten georganiseerd waarvoor ook de nodige animo bestond.

Vele gevangenen waren in de nazitijd van de kerk vervreemd geraakt maar kwamen er in het kamp weer mee in aanraking. Op de discussieavonden kwamen onderwerpen als Martin Niemöller, oecumene, de bijbel als het Woord Gods enzovoorts aan de orde, maar het centrale thema was profaner, namelijk "*Wann gehen wir nach Hause?*" (Wanneer gaan we naar huis?)

De YMCA in Brussel leverde ontspanningsmateriaal als boeken, muziekinstrumenten, spelletjes, sportartikelen en bovendien bijbels en gezangenboeken. Verder waren er contacten met Duitse kerkelijke instellingen, waarbij informatie werd uitgewisseld over vermiste familieleden.

Incidenten

Voor de Walcherse bevolking was de aanwezigheid van Duitse krijgsgevangenen een vreemde gewaarwording. Nauwelijks was de bezetter weg of hij kwam weer terug, zij het onder andere omstandigheden. Problemen bleven dan ook niet uit. Gevangenen gingen in de buurt van het kamp boodschappen doen of werden in groepjes in de Lange Delft signaleerd. Er werd beweerd dat ze tijdens werkzaamheden in Valkenisse exercities uitvoerden, waarbij geschoten werd met de geweren van de bewakers. Ook zouden ze handgranaten uit auto's hebben gegooid. In Zoutelande werd de barak van de Ordedienst opengebroken en kwam het tot ruzie met de plaatselijke OD-commandant. Verzamelde geweren werden opgepoetst, in Koudkerke werd hout gestolen. Ook uit Vlissingen kwamen meldingen. Daar zag een politieagent Duitsers zonder bewaking aan een nooddijk werken, de bewaker was 'even' naar de gaarkeuken. Dergelijke voorvallen ontgingen de burgerij niet en ze haalden dan ook de kolommen van de *PZC* en *Vrije Stemmen*.

Er werden berichten gepubliceerd over de discipline bij de Nederlandse bewakingstroepen, vooral naar aanleiding van een incident op eerste kerstdag 1945. Toen werd bij de Nederlands-hervormde school aan de Zuidsingel een schildwacht door een kameraad omvergeduwd. De Duitsers stonden dat lachend aan te zien.

Vrije Stemmen had over deze kwesties een onderhoud met de commandant, luitenant Wertheim. Zijn verhaal luidde als volgt. Het betrof hier geen gewone krijgsgevangenen maar gecapituleerde troepen die voor een bepaalde tijd een verbintenis waren aangegaan om mijnen te ruimen.

Hun termijn zat er inmiddels op, maar van de beloofde terugkeer naar huis was niets terechtgekomen. Kleding, schoeisel en dergelijke waren onvoldoende aanwezig, waardoor tweehonderd mannen in de school aan de Zuidsingel zaten te niksen. Geen wonder dat het moreel daalde. Over bewegingsvrijheid was niets bekend, de gevangenen liepen alleen van het Molenwater naar de Zuidsingel en omgekeerd, in alle andere gevallen ging een bewaker mee. Het incident met de schildwacht betrof een verkeerd uitgevoerde beweging en men had niet de bedoeling gehad de soldaat belachelijk te maken.

De kampleiding was dus totaal niet te spreken over de verwijten. Ze wees op het werk, zoals hulp bij de droogmaking en de landbouw, dat zij de gevangenen onverplicht liet doen. De Middelburgers moesten ook eens naar zichzelf kijken, want het was al herhaalde malen voorgekomen dat burgers contact met de gevangenen probeerden aan te halen.

Op 4 januari 1946 reageerde de PZC fel op de verklaring van Wertheim. Die werd als te doorzichtig van de hand gewezen. De krant hield staande dat de verwijten juist waren en hoopte dat het met de officiële vrijheden der Duitsers en het kwajongensgedrag van enkele Nederlandse soldaten afgelopen zou zijn.

De discussie was daarmee niet voorbij. Naar aanleiding van de krantenberichten kwam overste Van Hasselt van de MOD voor een persconferentie naar Middelburg. Fel hekelde hij de krantenberichten die volgens hem zonder kennis van zaken waren geschreven, zoals het bericht over de bewaking. Tot voor kort was die voldoende maar een groot deel der bewakingstroepen en genisten was naar Indië vertrokken en

nu moest één infanteriebataljon vier Duitse bataljons bewaken. Ook omdat de terugkeer stagneerde, zat men met te veel Duitsers en te weinig bewakers.

Moreel

Het moreel der gevangenen was slecht. Sommige Duitsers dreigden zichzelf in de

Interieur van de romneyloods in kamp Oranjestad, voorjaar 1946. (Stichting Geschiedkundige Verzameling Explosieven Opruimingsdienst)

lucht te laten vliegen. Dan zou het ruimen nog langer duren en moesten Nederlanders worden ingezet. Overigens was de leiding tevreden over de prestaties van het Duitse contingent.

De legerleiding nam de zaak hoog op, er werden botsingen met de Duitsers gevreesd. Op 18 januari inspecteerde een aantal officieren Kamp Middelburg, waarbij werd gesproken over het vertraagde vertrek naar de *Heimat*. Ook werden aanwijzingen gegeven voor verbetering van de waterleiding en de riolering in Kamp Molenwater. Op 28 januari repatrieerden de 'Zuidsingel-Duitsers', waarmee de ergste druk van de ketel was.

Dat de beschuldigingen in de kranten niet overdreven waren, bewijst een incident in

de nacht van 2 op 3 februari 1946 waarbij *Oberfeldwebel* Max Degener om het leven kwam. Door middel van zwaaien, tekens geven en het overhandigen van briefjes (nota bene in aanwezigheid van bewakers) was Max in contact gekomen met een bewoonster van het Molenwater, die hem bij haar thuis uitnodigde. Zaterdagavond 2 februari om een uur of zeven ging Max in burgerkleding naar haar huis. Ze bekeken ansichtkaarten, lazen gedichten en spraken over hun wederzijdse familie. Ook dronken ze thee en een flesje bier. Om een uur of half een stapte Max op en liep langs de muziektent naar het kamp terug. De bewaking had echter lucht gekregen van zijn escapade, want bij een contrappèl om acht uur ontbrak hij. Een schildwacht had zich verdekt achter de muziektent opgesteld. Toen hij Max zag, sommeerde hij hem te blijven staan, maar die riep terug: *"Ich habe keine Angst vor dem scheissen Ding"* (ik ben niet bang voor dat rot ding) en liep door. Daarop werd in de lucht geschoten. Toen dat geen resultaat had, werd gericht gevuld en Max Degener werd dodelijk getroffen. Zijn lichaam werd overgebracht naar het lijkenhuisje. Een politieagent vond in zijn zakken een klein flesje sterkedrank, twee bokkingen, een paar zakdoeken, een pakje sigaretten en een zilverbon van een gulden. Via de bataljonsstaf in Bergen op Zoom werden Degeners schamele bezittingen naar zijn weduwe gestuurd. Bij een bespreking tussen de Duitse compagniescommandant en Nederlandse officieren werd vastgesteld dat Degener dronken was geweest. Inmiddels was bekend aan welk huis hij een bezoek had gebracht. De bewoonster werd overgebracht naar het politiebureau en verhoord. Ze verklaarde uit medelijden

te hebben gehandeld. Het bleek dat ze in de oorlog anti-Duits was geweest en ook korte tijd een Duitse deserteur had gehuisvest. Na de bevrijding kwamen veel Engelsen en Nederlanders bij haar over de vloer. Het is dan ook aannemelijk dat ze uit menslievendheid heeft gehandeld.

Bezoek Rode Kruis

In de loop van 1946 werd de toestand genormaliseerd en kreeg het internationale Rode Kruis toegang tot de kampen. Op 14 juni begon gemachtigde Adolphe Ryner met het bezoeken van gevangenen. Veertien dagen later was hij in Middelburg en hij sprak daar met de leiding en met vertrouwenslieden. Het kamp telde toen 167 bewoners, die gelegerd waren in 25 nissenhutten. Elke hut bestond uit twee gedeelten en bood onderdak aan acht man. De gevangenen sliepen in bedden en beschikten over drie dekens. De keuken was goed uitgerust en de vertrouwenslieden verklaarden dat het eten van uitstekende kwaliteit was. Er was geen kantine, maar de leiding liet iedere week 35 gram chocolade, twintig sigaretten, drie scheermesjes en vijftig gram zeep verstrekken. Wel verzochten de gevangenen om tandpasta, tandenborstels en kammen. De kleding was redelijk. Kort geleden waren hemden en schoenen verstrekt. Er was nog wel gebrek aan ondergoed, sokken en reparatiemateriaal. De gevangenen waren na gevangenneming allemaal ontluisd. Ze konden iedere week in Vlissingen warm douchen en moesten zich dagelijks in de barak wassen. De 'bibliotheek' bevatte ongeveer honderdvijftig boeken, die met andere kampen werden uitgewisseld. Om de drie of vier

weken gingen de gevangenen op bezoek bij hun kameraden in Bergen op Zoom, waar toneelvoorstellingen werden gegeven. Als bij slecht weer niet kon worden gewerkt, werd er Engelse les gegeven. De discipline en de verhouding met de bewaking waren goed. Een arrestanten-lokaal was aanwezig. Kortom, het kamp maakte op gemachtigde Ryner een goede indruk.

Op 7 augustus 1946 was Ryner weer op Walcheren. In Vlissingen bezocht hij onder andere de 71 mannen van de *Marine Dienstgruppe*, die bijna allemaal afkomstig waren uit de Sovjetzone. Ryners bevindingen kwamen min of meer overeen met die in Middelburg. Alleen de discipline liet in Vlissingen enigszins te wensen over. De gevangenen voerden niet altijd de orders van hun meerderen uit. De vertrouwenslieden drongen er bij Ryner op aan dat de gevangenen nauwkeurige instructies zouden krijgen over het gehoorzamen aan hun meerderen.

Opheffing van het kamp

Eind oktober 1946 werd het kamp te Middelburg opgeheven en de daar nog aanwezige manschappen gingen naar Vlissingen. Door het teruglopende werkaanbod mocht in januari 1947 een deel van de Vlissingse krijgsgevangenen naar Duitsland vertrekken. Tot de achterblijvers behoorden onder anderen 37 man van de *Marine Dienstgruppe*, die belast waren met de zuivering van de kustlijn. Omstreeks augustus 1947 verliet het laatste detachement Duitsers Walcheren. Na twee jaar zat het werk erop!

Het aantal geruimde projectielen is niet exact bekend maar moet enorm zijn geweest. In de periode half juni tot half

oktober 1945 werden alleen al tussen Westkapelle, Domburg en Oranjezon twintigduizend mijnen geruimd en in Vlissingen drieduizend. Na het herstel van de dijken werden in het drooggekomen gebied de mijnevelden geruimd. Ook daarbij zijn duizenden mijnen onschadelijk gemaakt, zodat het totale aantal zeker tussen de vijftig- en zeventigduizend ligt. Bovendien werden honderden tonnen munitie afgevoerd of tot ontploffing gebracht en werd het nodige civiele werk verricht. Het inzetten van Duitse krijgsgevangenen op Walcheren is dan ook van groot belang geweest.

Jules Braat

Geraadpleegde bronnen :

- *Centraal Archiefdepot Defensie, Rijswijk: Archief M.M.O.D. en Archief Staf B.N.S.*
- *Explosieven Opruimingsdienst, Culemborg: kaarten, mijneveldrapporten e.d.*
- *Nationaal Archief, Den Haag: archief Naval Disarmament Control Staff 1945-1950.*
- *Internationaal Rode Kruis, Genève, Zwitserland: visitatierapporten.*
- *Instituut Militaire Geschiedenis, Den Haag: diverse publicaties.*
- *Ministerium des Innern, Bonn, Duitsland: Dokumentation Die Deutschen Kriegsgefangenen im Gewahrsam der Niederlande 1945-1947.*
- *Zeeuws Archief, Middelburg: Provinciale Zeeuwsche Courant, Vrije Stemmen.*
- *Gemeentearchief Vlissingen: dossier gevaarlijke voorwerpen Tweede Wereldoorlog.*
- *Will Berthold, 'Parole Heimat', München 1984.*